

the Ukrainian one, who mostly came from a Russified nobility (Left Bank) and from a Polonized gentry (Right Bank). Thus, Shevchenko's poetry consolidated not only the Ukrainian intelligentsia, but also the Ukrainian nation. The enthusiastic perception of Shevchenko's poetry the author, on the one hand, explains by the fact that among the Galician priests in the 1860's the tradition of public reading of poems during various holidays were rooted, and, on the other, that the Galician readers who were accustomed to a mixture of languages, were impressed by Shevchenko's perfect use of the living Ukrainian language. Shevchenko's poetry covered the «horizon of expectation» of the Galician readers, connected them with the Dnieper Ukraine.

Key words: reader, Galicia, Y. Mohylnytskyi, A. Vakhnianyn, M. Mykhalevych, lists, reception, «horizon of expectation».

Одержано редакцією – 15.04.2019 р.
Прийнято до публікації – 13.05.2019 р.

УДК 821.161.2-1Шевченко:82.09Багрій

Алла КАЛИНЧУК

ПОЕЗІЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В НАУКОВОМУ ОСМИСЛЕННІ ОЛЕКСАНДРА БАГРІЯ: ПРОЛЕГОМЕНИ

До 70-х роковин від дня смерті

Творчість Шевченка видається нам синтезом попередньої та сучасної йому української літератури, впорядкуванням української літературної мови, приєднанням української літератури до широких джерел сусідніх європейських літератур, одночасно з визначенням твердих шляхів самобутнього її розвитку.
О. Багрій.

У статті проаналізовано перші три шевченкознавчі розвідки Олександра Багрія, які є вступом до подальших його досліджень творчості поета. Докладно розглянуто тематику, проблематику студій ученого, застосування ним порівняльних і формальних методів розбору Шевченкових поезій, принципів перекладу його текстів. Науковець осмислив попередні здобутки шевченкознавства, спонукав українських літературознавців розвивати нові вектори у вивченні спадщини митця.

При оцінці перших шевченкознавчих книжок О. Багрія враховано тогочасні історико-культурні обставини в Україні з метою рецепції доробку поета. Критик окреслив ряд завдань, які назріли вже в перші десятиліття ХХ ст. у літературознавстві: підготовка та наукове видання творів із залученням усіх варіантів текстів; аналіз стилю, поезики, розробка порівняльних досліджень, укладання словника його мови, вивчення проблем перекладів поезій; перегляд та укладання наукової біографії, впорядкування листів і спогадів про митця. О. Багрій спробував реконструювати літературний контекст першої половини 19 ст., указав на зв'язки Шевченка (з українськими, польськими, російськими письменниками) на рівні тематики і композиції творів. Відповідно до загальних принципів перекладу поезій учений охарактеризував інтерпретації творів Шевченка російською мовою, проаналізував їх якість.

***Ключові слова:** пролегомени, інтерпретація, рецепція, наукова біографія, літературна традиція, перегуки, мотиви, проблеми перекладу, наукова бібліографія, додатки, примітки, наукове видання творів.*

Постановка проблеми. Понад сто років проминуло відтоді, коли шевченкознавчі розвідки зайняли окрему нішу в українському літературознавстві. У 1910-х–на початку 1920-х рр. учені, критики, письменники шукали шляхи для необхідної роботи: наукової, літературної, культурно-просвітницької, що в деяких моментах перекликалася із ситуацією, що періодично складалася в ХІХ ст. Нині, виринувши з круговерті численних переоцінок і переосмислень наукових та критичних підходів щодо Шевченкової творчості кін. ХІХ–першої третини ХХ ст., зокрема доцільно відтворити рецепцію О. Багрієм спад-

щини поета. Багатоаспектна діяльність ученого спонукала до детального розгляду тематики, проблематики, застосування ним порівняльних і формальних методів аналізу текстів митця. Актуальність дослідження шевченкознавчого доробку літературознавця зумовлена недостатнім висвітленням заявленої теми та потребою в її обговоренні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Уперше про необхідність аналізу досягнень українського наукового шевченкознавства першої третини ХХ ст., зокрема й спадщини Олександра Багрія, йшлося в розвідці «Шевченкознавство в соцреалістичній дійсності» (1961) Б. Кравціва [7, 3]. Згадки (Кодацька Л. Художня проза Т. Г. Шевченка. К., 1972) й побіжний розбір окремих його розвідок уміщено в колективній монографії «Шевченкознавство. Підсумки й проблеми» (К., 1975), замітки про вченого – в «Шевченківському словнику: В 2 т.» (К., 1976. – Т. 1), «Українській літературній енциклопедії: В 5 т.» (К., 1988. – Т. 1), «Енциклопедії Українознавства: В 10 т.» (Л., 1993. – Т. 1) за ред. В. Кубійовича, «Шевченківській енциклопедії: В 6 т.» (К., 2012. – Т. 1). Л. Грицик зосередилася на інтерпретації літературознавцем східного матеріалу в Шевченкових поетичних і малярських творах [6, 143].

Мета статті – актуалізувати перші шевченкознавчі дослідження Олександра Багрія, аби засвідчити вступні міркування про твори поета, що стали поштовхом до створення підсумкової монографії в двох томах «Т. Г. Шевченко» (Х., 1930–1931).

Виклад основного матеріалу. Олександр Багрій у 1912 р. закінчив історико-філологічний факультет Київського університету Св. Володимира, був учнем академіка В. Перетца, активним учасником його філологічного семінару. У першій шевченкознавчій розвідці науковець зазначав, що читав лекції в Кубанському державному університеті (Катеринодар, тепер – Краснодар, РФ), згодом – у Кубанському вищому педагогічному інституті (орієнтовно – у 1919–1924 рр.). Ймовірно, між 1923–1924 рр. він з родиною переїхав до Баку, де й викладав на кафедрі російської літератури Азербайджанського університету до 1949 р. На дум-

ку Л. Грицик, учений змушений був покинути Україну [5, 9]. У 1925 р. дослідник захистив докторську дисертацію на тему «Т. Г. Шевченко и русская литература».

За спостереженнями І. Айзенштока, свої шевченкознавчі студії О. Багрій писав у незручних умовах, далеко від батьківщини, українських бібліотек [1, 242], відтак він міг не знати про нові праці, що виходили у першій третині ХХ ст. При оцінці перших шевченкознавчих книжок науковця доречно зважати на кілька важливих аспектів: 1) враховувати тогочасні історико-літературні обставини в Україні та Азербайджані; 2) актуалізувати рецепцію доробку поета.

У вступі до розвідки «Шевченковская студия. Введение в изучение Шевченка. Темы для литературных работ. Библиография» [4] О. Багрій наголосив, що деякі питання біографії та проблеми творчості поета не досліджено, підкреслив заслуги НТШ у Львові, однак зазначив, що ґрунтовне академічне вивчення його спадщини попереду. Своє завдання він убачав, виходячи з історико-культурної ситуації, що склалася на початку 1920-х рр.: «Шевченко – самое значительное явление украинской литературы, ему посвящено несколько тысяч книг, статей и заметок, а между тем он для нас представляется во многих отношениях не изученным» [4, с. 5]. Тому вчений запропонував розглядати спеціальну літературу про Шевченка так: бібліографія, видання текстів, біографічні матеріали та їх обробка, історико-літературні дослідження. Він схвалив першу спробу наукової бібліографії Шевченка, складену М. Комаровим, покажчик М. Яшека вважав систематичним і хронологічним. За О. Багрієм, ряд цінних доповнень та виправлень до списку літератури про Шевченка вміщено в часописах «Киевская старина», «Украинская жизнь», газетах, збірниках, каталогах, що виходили в Україні та поза нею, – все це необхідно було враховувати при укладанні нового наукового покажчика.

Дослідник уважав, що празьке (1876), львівське (за ред. О. Огоновського, 1893), київське (за ред. журн. «Киевская старина», 1899) видання «Кобзаря» – не критичні, почасти наукове – львівське – «Поезії» (за ред. Ю. Романчука, 1902)

[4, 10–11]. Він докладно проаналізував «Кобзарь» (1-е вид. – 1907, 2-е – 1908) і «Критичний розслід над текстом «Кобзаря»» (1907) В. Доманицького, що містили бібліографічні та філологічні коментарі до текстів Шевченка. За вченим, упорядник працював із автографами творів, встановив хронологію їх написання, відкинув хибні поезії, приписувані митцю. Літературознавець зауважив, що на час виходу його книжок з'явилися нові відомості про автографи поета, що зберігалися в Рум'янцевському музеї, знайшовся екземпляр Шевченкового «Кобзаря» 1860 р. із його правками, які не ввійшли до 2-х вид. Доманицького [4, 12]. За його твердженням, окремої підготовки й перевірки з автографами потребували щоденник і повісті. Отже, О. Багрій поділяв ідею своїх колег про гостру потребу наукового видання творів із врахуванням всіх варіантів текстів поета.

На думку вченого, біографічні замітки, статті та матеріали другої половини ХІХ ст., згодом зведені праці М. Чалого («Жизнь и произведения Тараса Шевченка (Свод материалов для его биографии)», 1882, де, зокрема вміщено листи Шевченка та до Шевченка, спогади про нього) та О. Кониського («Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя», 1898–1901 – вирізнялася повнотою матеріалів) суттєво доповнювали прогалини, що стосувалися життєпису поета. Втім О. Багрій попереджав, що дослідження О. Кониського містило деякі неточності в цитуванні, відрізнялося «крайнім суб'єктивізмом, проявляючимся в ряду оцінок життєвих взаимоотношень Ш., в ряду лирических отступлений, в выборе материала» [4, 16]. Усе-таки рецензент зауважив, що потребували упорядкування та публікації листи Шевченка та до Шевченка, спогади його сучасників. За літературознавцем, після 1901 р. опубліковано нові розвідки про Кирило-Мефодіївське братство (історію створення, слідчі справи), про участь у ньому П. Куліша та Шевченка, про оточення останнього (друзі, знайомі, спілкування із письменниками, його сучасниками), його ставлення до поляків, до княжни В. Рєпніної та ін. із залученням архівних матеріалів, які в перші десятиліття ХХ ст. потребували перегляду та

укладання наукової біографії з «точно проверенной хронологической канвой жизни и творчества Шевченка» [4, 16].

За твердженням О. Багрія, в Шевченкових поезіях «преобладает статика над динамикой, драматические замыслы, требующие развития действия, ему удаются меньше, лиризм – преобладающий вид творчества» [4, 21]. Проаналізувавши історико-літературні студії кін. ХІХ–поч. ХХ ст., він підсумував, що у той період були відсутні узагальнюючі дослідження про поеми та повісті Шевченка, переважно – коментарі до окремих творів (І. Франка, І. Шпитковського та ін.). Тому критик окреслив ряд завдань, які назріли вже в перші десятиліття ХХ ст. у науці про Шевченка: дослідження стилю, поетики, укладання словника його мови [4, 21], розробка історико-літературних порівнянь текстів, вивчення проблем їх перекладів [4, 25].

Літературознавець визнавав, що в мистецькому стилі Шевченка також переважали статичні композиції: «изображение состояний природы и человека в определенный момент» [4, 24]. Автор указав на деякі аналогії (подібні за мотивами) між поетичними та малярськими творами митця (портрети, автопортрети, рисунки історичні, побутові, релігійні, картини природи, загальні види), про них частково йшлося у розвідках К. Широцького, М. Сумцова, Д. Дорошенка, в узагальненому дослідженні О. Новицького («Тарас Шевченко як маляр», 1914).

О. Багрій продовжив досліджувати питання літературних взаємин Шевченка з іншими письменниками на рівні тематики і композиції творів [2, VII]. І. Айзеншток уважав його працю однією з найсолідніших і найдокладніших про поета [1, 239]. Вчений проаналізував українське національне відродження початку ХІХ ст., що йшло від «Енеїди» І. Котляревського, Харківського університету, заснованого в 1805 р. з проукраїнськи налаштованими викладачами; в Харкові виходили журнали, в яких друкували матеріали про тогочасну українську дійсність, інколи публікували твори українською; з'явилися зб. українських народних пісень (М. Цертелєва, 1819; М. Максимовича, 1827, 1834, 1849;

П. Лукашевича, 1836 та ін.). Науковець підтвердив інтерес польських («українська школа в польській літературі», за С. Єфремовим) і російських письменників до українських сюжетів, зокрема розкрив їх найбільш характерні особливості 1830-х рр. (у польській – канонізація літературної форми думи; в російській – розквіт жанру романтичної (байронічної) поеми) [2, 13–14; 16]. На думку І. Айзенштока, очевидно, що Шевченко як поет формувався почасти у російському середовищі, однак визнавав, що літературну обстановку першої половини ХІХ ст. О. Багрій пояснював трохи спрощено [1, 239].

Дослідник показав, що поет постійно був у курсі літературного життя першої половини ХІХ ст., орієнтувався у ньому, де панівними тоді були дума з історичною, політичною або особистою тематикою, балада (втрачала свою популярність), ліро-епічна байронічна поема (як основний жанр), захоплювався творами польських і російських письменників, особливо Міцкевича та Пушкіна. Автор розвідки докладно розглянув літературні зв'язки Шевченка:

1) з українськими письменниками (А. Метлинський, М. Маркевич, І. Котляревський, Г. Квітка, П. Гулак-Артемовський, Є. Гребінка, П. Куліш, М. Костомаров, Я. Кухаренко, О. Бодянский): одні – мали вплив на поета (в ранній період), другі – читав їх твори, треті – познайомився у Петербурзі чи в Україні, згодом спілкувався впродовж життя. Критик продемонстрував паралелі між поезіями зі зб. «Украинские мелодии» (1832) М. Маркевича і Шевченка («До Основ'яненка», «Гайдамаки»). Він нагадав про зв'язки Шевченка з українською народною словесністю, наголосив, що узагальнююче та вичерпне дослідження окресленої проблеми було відсутнє;

2) з польськими: З. Красінський, Бр. Залеський (знав напам'ять їх поезії), А. Міцкевич (його впливи на ранні балади, поему «Сон» («У всякого своя доля...»)), Шевченко намагався перекладати його твори); М. Чайковський («Вернигора», 1838), С. Гоцинський («Замок канівський», 1828) та ін. (читав їх); Е. Желіговський (листувався), Бр. Залеський,

З. Сераковський (спілкувалися з українським поетом під час заслання);

З) з російськими: М. Гоголь (Шевченко «благоговел» перед ним), В. Жуковський, І. Козлов (їхні збіги з деякими баладами Шевченка), О. Пушкін (за свідченням П. Куліша, Шевченко знав напам'ять його поезії), М. Лермонтов (із щоденника: український поет знав багато його віршів, уважав великим поетом), К. Рилєєв (спільна романтична ідеалізація козацтва; паралелі між поемою «Наливайко», 1824–1825 і віршем «Полякам», 1847 Шевченка) [4, 19–20]; О. Герцен, В. Даль, М. Салтиков-Щедрін (читав їх твори), С. Аксаков, І. Тургенєв, Л. Мей, Я. Полонський, брати Курочкіни та ін. (спілкувався з ними). П. Филипович та І. Айзеншток застерігали О. Багрія від невиразного аналізу впливів / зближення з попередньою українською та «сусідніми», польською та російською, літературами [8, 96; 1, 239–240], вони вказали, що дослідник перебільшував роль впливу Пушкіна та романтичної (байронічної) поеми на Шевченка [8, 98; 1, 240].

За твердженням О. Багрія, ще М. Чалий («Жизнь и произведения Т. Шевченка». К., 1882. – С. 244) уважав послання «До Основ'яненка» прологом до історичних поем Шевченка. Серед текстів, що ввійшли до першого «Кобзаря», чотири («Тополя», «Думи мої, думи мої...», «Перебендя», «До Основ'яненка») про минувшину, «Тарасова ніч» й «Іван Підкова» – історичні, згодом – вийшли друком поеми «Гайдамаки» (1841), «Гамалія» (1842), остання засвідчила закінчення раннього періоду творчості митця [2, 61]. У період «трьох літ» («Розрита могила», 1843; «Чигрине, Чигрине...», 1844; «Великий льох», 1845 та ін.), за критиком, поет змінив свою оцінку діяльності деяких історичних діячів України, наприклад, про гетьмана Б. Хмельницького [2, 61], згодом, на засланні, митець звертався до теми історії України («Іржавець», «Чернець», «Полякам», усі – 1847; «Швачка», «Заступила чорна хмара...», «У неділеньку у святую...», всі – 1848), пізніше (вірш «Буває, в неволі іноді згадаю...», 1850) – їх написано в жанрі дум, ліро-епічних поем, віршів.

Науковець відзначив, що в 1841–1843 рр. Шевченко був у пошуках власного стилю та літературних жанрів, спробував писати російською мовою (лист до В. Тарновського (старшого) від 25 січня 1844 р.): сумнівався в успіху розробки теми з українського життя (поема «Слепая», 1842, про що йшлося в листі до Г. Квітки від 8 грудня 1841 р.), іншого спрямування була поема «Тризна» (1843, лист до В. Тарновського (старшого) від 25 січня 1844 р.).

Окремо О. Багрій указав на різноманітність тем і мотивів (кріпацтво, панство, рекрутство, жінка, покритка, мати, дитина) періоду «трьох літ» (1843–1845 рр.). На думку критика, «Сон» («У всякого своя доля...») «следует поставить в ряд с конспиративными польскими сатирическими виршами и песнями, часто сопровождавшимися карикатурными рисунками и распространявшимися в революционных кружках» [2, 51]. Він відзначив, що на вказану поему могла вплинути третя частина «Dziad'iv» (1832) Міцкевича, зокрема його позиція щодо російського царизму, яка була співзвучна Шевченкові [2, 51–52]. Учений помітив збіги між «Книгами польського народу і польського пілігримства» (1832) Міцкевича і поемами «Розрита могила» та «Великий льох» [2, 57], однак «у Мицкевича грешные души терпят наказание за действительные провинности, у Шевченка же за провинности политические, да еще и бессознательные (Ш. как бы хотел наказать всякое благожелательство по отношению к России, даже бессознательное)» [2, 57]. Дослідник наголосив, що 25 грудня 1845 р. Шевченко підсумував три роки (1843–1845 рр.) своєї творчості й назвав його завершеним періодом, коли поет, подорожуючи Україною, побачив її «глазами свободной от крепостного права человека и пережил весь ужас экономического и политического закрепощения» батьківщини» [2, 44].

Період 1846–1850 рр., за критиком, коли Шевченко зосередився на вдосконаленні композиції, розробці тем і мотивів у різних жанрах (романтична (байронічна) поема, історична дума з ліричними вставками, медитація, деколи – балада); оригінальних образів, автентичних рим, «індивідуалізував»

фольклорні образи [2, 73]. На думку О. Багрія, арешт у квітні 1847 р. негативно вплинув на поета, однак він «углубляет, сосредоточившись в себе, старые темы, создавая <...> новый невольничий цикл» [2, 73]. Літературознавець констатував, що за перші три роки заслання Шевченко написав 86 дрібних і 18 великих поезій, пояснив появу подібної кількості творів лояльними умовами (з боку російських офіцерів товарицьке до нього ставлення), в яких опинився митець в Орській фортеці, листування з В. Репніною, А. Лизогубом, М. Лазаревським, спілкування з С. Левицьким, М. і Ф. Лазаревськими, К. Герном, участь в експедиції О. Бутакова), однак за доносом М. Ісаєва у 1850 р. було перекреслено спроби московських і петербурзьких друзів повернути Шевченка із заслання, відкрито він вже не міг писати поезії (згодом, неофіційно, з 1854 р. – лише російською).

За твердженням ученого, проблема «Мотиви та композиційні прийоми в поемах Шевченка» потребувала ґрунтовного дослідження. Критик помітив, що поет зосередився переважно на двох темах: 1) т. зв. етнографічний історизм (відтворення минулого України, сучасного йому стану, поглибленого політичними та соціальними мотивами); 2) т. зв. сімейні сюжети (зображення жіночої любові та долі). На думку дослідника, відповідно до вказаних тем митець розвинув ряд мотивів та образів: розбійницькі (пожежа, вбивство), гаремні (самотність героїні в жіночих покоях), мандрівні, самотності й сирітства героя, образи «зірки», «сліз», «пустки» та ін. як стилістичних засобів. Так, розкрито мотиви, пов'язані з сімейними сюжетами: образ покритки (40 творів та уривків), мотив божевілья через кохання (образи божевільних жінок), любовні переживання («Маленькій Мар'яні», «Дівичії ночі», «Слепая»), примус до шлюбу («Тополя», «Маленькій Мар'яні», «Марина», «Петрусь»), нерівне кохання («Титарівна», «Мар'яна-черниця»), мотив кохання батька до доньки («Слепая», «Відьма», «Княжна») або до вихованки («Сотник»), образ матері та щасливої сім'ї («Садок вишневий коло хати...», «У нашім раї на землі...», «І досі сниться: під горою...»). Тому, за науковцем, Шевчен-

ко з особливим трепетом розкривав тему нещасного кохання, а в творах про долю жінки він розширив і підсилив її різними мотивами (соціальними, політичними), де часто «мотивы историко-этнографические, бытовые и семейные переплетаются в сюжетах его произведений» [2, 99]. Літературознавець простежив форму текстів Шевченка, довів, що за ритмікою, метрикою, евфонією та строфікою поезії митця доцільно включити в європейський контекст.

Учений проаналізував російськомовні повісті Шевченка: історію написання, збереження та їх друк, проблематику, з'ясував різні оцінки його прози друзями та тогочасною критикою. Так, Шевченко знав «модні» у першій половині ХІХ ст. твори В. Гюґо, Ж. Санд, Е. Сю, Луї Блана, С. Сімона, Ф. Фур'є та ін., що згодом, ймовірно, позначилися на російськомовних повістях митця. І. Айзеншток схвалював намір О. Багрія щодо ґрунтовного вивчення прози Шевченка, бо вважав, що досліднику «довелося літерально йти цілиною» [1, 239] маловідомої теми.

О. Багрій наголосив, що метою його ще однієї праці «Т. Г. Шевченко в русских переводах» (1925) було продемонструвати, як російська критика сприймала творчість українського поета за його життя та після смерті; ознайомити з кількістю видань перекладів; проаналізувати їх якість [3, 5]. Тому своїм завданням він убачав показати «качество этих переводов не всегда удовлетворительно, в результате чего – авторы критических статей предпочитают цитировать произведения Шевченка, а публика читать их в подлиннике, с риском кой-чего не понять, но желая испытать очарование его подлинной мелодии и ритмики» [3, 5]. Незважаючи на критичну оцінку І. Айзенштоком першої глави – «обробляє матеріал суто – бібліографічно» [1, 241], все ж О. Багрій охарактеризував рецепцію «Кобзаря» в 1840 р. впливовими російськими журналами: «Библиотека для чтения» (Т. 39), «Сын Отечества» (Т. 2. Кн. 4), «Отечественные записки» (№ 5), «Маяк» (Ч. 4). Окремо він проаналізував ряд негативних рецензій В. Белінського про поезію Шевченка, висвітлив причини таких упереджених висновків критика. За науковцем,

справа 1847 р. щодо кириломефодіївців негативно вплинула на творчість М. Костомарова, П. Куліша, Шевченка, схвальні відгуки про митця з'явилися в 1860 р. після виходу «Кобзаря», було опубліковано в російських журналах, почасти в газетах другої половини ХІХ –початку ХХ ст. Він також опрацював статті про поета, вміщені в ряді «Историй русской литературы», наприклад, вперше у «Всеобщей истории литературы» (1865) за ред. О. Пипіна і В. Спасовича та ін.

О. Багрій дослідив історію видань творів Шевченка в російських перекладах: від окремих (у журналах за 1859 і 1860 рр.) до численних збірок (повних для того періоду). На його думку, про популярність Шевченка свідчила та обставина, що першими його перекладачами були відомі російські поети середини ХІХ ст.: М. Гербель, М. Курочкін, О. Плещеев, Л. Мей, П. Вейнберг, Л. Блюммер, К. Станюкович та ін. Він указав на кількість російських перекладів: наприклад, зб. «Кобзарь» (1876) за ред. М. Гербеля нараховувала 39 поезій, ««Кобзарь» Т. Шевченка в переводе русских писателей» (1906) за ред. І. Белоусова – 129. Критик відзначив, що у вид. ««Кобзарь» Т. Шевченка в переводе русских писателей» (1911) за ред. І. Белоусова включено решту творів, які не було опубліковано в попередньому (за 1906 р.), зокрема деякі з них – вперше, окрім заборонених цензурою. Він засвідчив вклад І. Белоусова, його відповідальність у підготовці до друку ряду збірок (як-от, у 1919 р. вийшла збірка «Кобзарь», що містила 98 перекладів раніше заборонених).

О. Багрій поділяв позиції Ф. Батюшкова, М. Гумільова, К. Чуковського (зб. «Принципы художественного перевода», 1920) щодо загальних принципів перекладу поезій, яких варто дотримуватися: 1) кількість рядків; 2) віршовий розмір; 3) чергування рим; 4) характер enjambement; 5) характер рим; 6) характер словника; 7) тип порівнянь; 8) особливі прийоми; 9) переходи тону [3, 35]. На думку дослідника, за винятком кількох перекладачів, указаних вимог не дотримувалися [3, 35]. Глави четверту, п'яту, шосту він присвятив аналізу російських перекладів лірики, поем, «пісенного циклу 1848–1849 рр.» Шевченка. Констатує ряд

досягнень російських інтерпретаторів, учений наголосив їх недоліки: часто не збережено характер enjambement, характер рим, словника, типів порівнянь, особливих прийомів і переходів тону, недосконалі та інколи не відповідають оригіналу ритм і віршовий розмір перекладів (наприклад, твори з чотиристопним ямбом майже відтворено завжди, але український народний розмір, неодноразово уживаний Шевченком, вони нерідко спотворювали, використовуючи хорей, довільно подовжуючи, скорочуючи, змінюючи або руйнуючи характер строф).

За дослідником, на той період було три основних збірки перекладів творів Шевченка: за ред. М. Славінського (1911), М. Гербеля (4-е вид. 1905), І. Белоусова (1911). Так, наприклад, М. Славінський спільно з А. Колтоновським переважно передали не лише зміст, але й настрій оригіналів, зберегли переходи в ритмі та віршових розмірах, однак точно їх не дотримувалися, образи, характер рими, переноси – залишилися поза їхньою увагою. Інтерпретації ж М. Гербеля не втратили свого значення у 1910-х рр., бо достатньо близько до оригіналів зберігали ритм і віршовий розмір. А збірка перекладів І. Белоусова – його спроба наблизитися текстуально до Шевченкових першоджерел.

У додатках до третьої розвідки О. Багрій включив замітки про творчість Шевченка: неопубліковані ранні переклади двох віршів «Не для людей, тієї слави...» та «Ой три шляхи широкії...» В. Долгорукова, з його характеристикою, що виконано їх недбало; варіанти віршів «Навгороді коло броду...» та «Сон» («На панщині пшеницю жала...»), вміщено в листі П. Куліша до М. Маркевича від 25 листопада 1856 р.; матеріали до біографії поета: чернетка прохання з Академії мистецтв про дозвіл в'їзду до Петербурга після заслання (1857 р.); дві записки А. Толстой до М. Щербини (перша – без дати, друга – 24 грудня без року) та листок із домашньої книжки мадам Юргенс зі згадками про Шевченка.

Також літературознавець увів додатки до покажчика М. Яшека «Т. Шевченко. Матеріали до бібліографії» (Х., 1921), розширивши його новими або інколи пропущеними

публікаціями чи виданнями [3, 95–98]. У примітках до другої та третьої розвідок О. Багрій осмислював стан шевченківської бібліографії, оскільки відчував потребу її окремого наукового обговорення. І. Айзеншток уважав доповнення дослідника присутніми та підтримав його наміри [1, 241].

Висновки. Своїми першими шевченкознавчими студіями Олександр Багрій змістив тогочасні акценти з площини ювілейних заміток, патріотичних промов, публіцистичних розвідок про творчість митця та його епоху в наукове русло. Вчений поставив за мету узагальнити попередні відомості про спадщину поета, актуалізувати тематику і проблематику досліджень, спробував їх реалізувати, таким чином, спонукав українських літературознавців розвивати нові наукові вектори у вивченні текстів митця.

Список використаної літератури

1. Айзеншток І. З нової літератури про Шевченка / І. Айзеншток // Червоний шлях. – 1926. – № 4. – С. 239–242. – Рец. на кн.: Багрій А. В. Т. Г. Шевченко в літературній обстановці. – Баку: 2-я типографія Азполиграфтреста, 1925. – 172 с.
2. Багрій А. В. Т. Г. Шевченко в літературній обстановці / А. Багрій. – Баку: 2-я типографія Азполиграфтреста, 1925. – 172 с.
3. Багрій А. В. Т. Г. Шевченко в руських перекладах / А. Багрій. – Баку, 1925. – 98 с.
4. Багрій А. В. Шевченковська студія. Введення в вивчення Шевченка. Тематики для літературних робіт. Бібліографія / А. Багрій. – Владикавказ: Типографія 1-ї Владикавказької артели інвалідів-печатників, 1923. – 53 с.
5. Грицик Л. Літературна спадщина О. Багрія (До проблеми наукового методу) / Л. Грицик // Література. Фольклор. Проблеми поетики: Зб. наук. праць. – К.: Твім Інтер, 1997. – Вип. 3. – С. 6–13.
6. Грицик Л. Шевченкіана О. Багрія в контексті національного літературного відродження 20-х років / Л. Грицик // Шевченкознавчі студії: Зб. наук. праць. – [К.], 1994. – [Вип. 1]. – С. 140–144.
7. Кравців Б. Шевченкознавство в соціалістичній дійсності / Б. Кравців // Сучасність. – 1961. – № 3. – С. 3–15.
8. Филипович П. [Рец. на кн.] / П. Филипович // Филипович П. Шевченкознавчі студії. – Черкаси: Брама, 2002. – С. 96 – 99. – Рец. на кн.: Багрій А. В. Т. Г. Шевченко в літературній обстановці. – Баку: 2-я типографія Азполиграфтреста, 1925. – 172 с.

Summary. *Kalynchuk A. The poetry of Taras Shevchenko in the scientific comprehension of Alexander Bagriya: prolegomeny.* The article analyzes the first three Shevchenko studies of Alexander Bagriya, which is an introduction to his further research on the work of the poet. The topics, problems of the scientist's studios, application of comparative and formal methods of Shevchenko's poetry analysis are considered in detail due to principles of the translation of his texts. The scientist took into consideration previous achievements of the Shevchenko study, urged Ukrainian literary critics to develop new vectors in the study of the texts of the artist.

In assessing the first Shevchenko books of O. Bagriya, the contemporary historical and cultural circumstances in Ukraine were taken into account in order to receive the poet's recipe. The critic outlined a series of tasks that had been already over in the first decades of the 20th century in literary criticism: preparation and scientific publication of works with the use of all versions of texts; style analysis, poetics, development of comparative studies, writing a vocabulary of his language, studying the problems of translation of poetry; reviewing and making a scientific biography, sorting out the letters and memories of the artist. O. Bagriy tried to reconstruct the literary context of the first half of the 19th century by indicating the connections between Shevchenko (with Ukrainian, Polish, Russian writers) at the level of thematic and compositional compositions. In accordance with the general principles of the translation of poetry, the scientist described the interpretation of Shevchenko's works in Russian, analyzed their quality.

Keywords: *prolegomeny, interpretation, reception, scientific biography, literary tradition, edgings, motives, problems of translation, scientific bibliography, applications, notes, scientific publication of works.*

Одержано редакцією – 17.04.2019 р.
Прийнято до публікації – 13.05.2019 р.